

ÅSENS KAPELL

Åsen 68:6; Älvdalens församling; Älvdalens kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Initiativet till kapellbygget togs på 1720-talet av kyrkoherden i Älvdalen. Avståndet till moderkyrkan ansågs vara besvärande för byborna då gudstjänst förrättades i byn endast två gånger om året. Byborna uppmuntrades därför att uppföra en större stuga för ändamålet, som samtidigt kunde användas för skolundervisning. Det stadgades dock att byggnaden framöver inte skulle utgöra ett bestående kapell. Åsens kapell uppfördes därför som ett bönhus av enklaste slag. Äldre beskrivningar understryker byggnadens enkelhet. Förhållandena speglade också befolkningens utsatthet i dessa isolerade och fattiga skogsbygder.

En reseskildring från 1765 beskriver kapellet som ”ett hus, till gudstjänst inrett och med en liten klocka försett, där predikan stundom hölls”. Byggnaden utnyttjades också som skola, med avsevärt slitage som följd. En upprustning av bönhuset, såväl ut- som invändigt, genomfördes på 1830-talet. Men efter att småskola och folkskola uppförts på 1870-talet i närheten förlorade byggnaden i betydelse, med underhållsbrist som följd. På 1880-talet var kapellet så förfallet att det övergavs och från 1886 och tio år framöver hölls gudstjänsterna i skolan, förhållandena var nu omvända. Byggnaden var under tiden rivningshotad men 1896 inleddes istället en upprustning av kapellet.

Åsens lilla träkapell består av ett rektangulärt långhus, tillbyggt med sakristia i nordost och torn i väst. Kyrkans kronologi är inte till fullo känd men den äldsta byggnadskroppen är långhuset som uppfördes 1729. Under slutet av samma sekel, eller under 1800-talets början, tillfogades ett vapenhus i väster. Senare, 1833, förhöjdes vapenhuset och påbyggdes även med en takryttare. Därmed fick kapellet ett torn i väster. Under 1890-talet genomgick kapellet en upprustning; bl.a. förminskades spiran och en mindre sakristia uppfördes, vilken tillbyggdes 1915. Sin befintliga utformning fick kapellet först vid en genomgripande ombyggnad och restaurering 1953. Efter detta fick kapellet en något förhöjd status och omtalas som ”Gud faders enkla festsal i genuin bondebygd”.

Kyrkomiljön

Åsens klungby ligger storslaget ovanför Österdalälven, på dalens branta östra sluttning, vid storskogens rand. Kapellet ligger i byns mitt intill gamla landsvägen. Byggnaden är uppförd på södra delen av en större tomt som sluttar uppåt mot norr. Längs med vägen i söder, samt i väster och öster, avgränsas kyrkotomten av ett enkelt och omålat spjälstaket. Intill infarten till kyrkotomten, på insidan, står en s.k. fattigstock från 1600-talet.

Framför kyrkan i väster finns en större grusplan som brukas som parkeringsplats. En grusväg leder vidare till kyrkogårdsdelen som är anlagd i norr. Tomten kring kyrkan har i övrigt en spartansk karaktär med större gräsytor samt enstaka björkar och buskar.

Övriga byggnader

I anslutning till kapellet och inom kyrkotomten står i nordväst den s.k. Knutsstugan, även kallad Fjälsgården. Byggnaden låg ursprungligen ca 300 meter norr om kapellet men flyttades till nuvarande plats 1970. Byggnaden, ett boningshus, var Åsens första skjutsstation och dessutom boplats för fjärdingsmännen. Stugan utgör numera hembygds museet.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkogården i anslutning till åsens kapell har tillkommit på senare tid. Den är anlagd på höjden norr om kapellet. Kyrkogården invigdes 1990, den innehåller dock ett antal äldre gravvårdar som flyttades hit från begravningsplatsen i Älvdalen.

Intill Knutsstugan, i norr, ligger en teknisk byggnad avsedd för kyrkogården och som tillkom samtidigt som begravningsplatsen. Byggnaden är uppförd i knuttimmer efter traditionella förebilder.

Kyrkan

Åsens anspråkslösa träkapell uppfördes 1729 och bestod då av ett enkelt timrat långhus med någon form av takryttare, då byggnaden anges ha varit försedd med ”lijten klocka”.

Ursprungligen uppfördes långhuset med knuttimmer som lämnades utan beklädnad. På 1750-talet övertäcktes liggtimret med stående panel.

Under slutet av 1700-talet eller början på 1800-talet tillkom ett första vapenhus i väster. På 1830-talet påbyggdes vapenhuset med takryttare medan inredningen i långhuset förnyades delvis.

Under andra hälften av 1800-talet förföll byggnaden och 1886 övergavs kapellet. Under slutet av 1890-talet inleddes dock en omfattande upprustning av kapellbyggnaden, såväl utvändigt som invändigt. Tornets fallfärdiga spira kortades på höjden medan öppningarna i tornet försågs med luckor. Långhuset fodrades om, enligt tidigare utförande från 1700-talets mitt, samtidigt förnyades taket medan den befintliga sakristian ersattes med en ny. Invändigt tillfördes en ny altarring, en ny predikstol och nya fasta bänkar, ytterligare förminskades altaret. Samtidigt ombyggdes läktaren medan kyrkorummet fick 22 nya bänkar samt en kamin.

I samband med förnyelsen, 1905, av Älvdalens kyrka övertogs en rad inventarier därifrån; bl.a. predikstolen, altarskranket och medeltida ljuskronor av smide.

Ytterligare en omfattande och genomgripande omdaning utfördes under början av 1950-talet, vilken gav kapellet sin nuvarande utformning och karaktär. Den gamla stengrunden ersattes med betongplint medan trätrappan i väster ersattes med en stentrappa. De största ingreppen berörde tornet som breddades och återuppbyggdes med knuttimmer som täcktes med fjällspån, gamla takryttaren omvandlades till lanternin. På långhuset avlägsnades ytterpanelen för att lämna timmerstommen synlig, samtidigt insattes nya blyspröjsade fönster. På nytt förnyades sakristian genom uppförandet av en ny och större tillbyggnad av rundtimmer. Invändigt i långhuset ersattes den liggande brädfodringen med stående panel. Tak, väggar och bänkar ommålades med ljusa kulörer; korfönstret med glasmålningar avlägsnades och öppningen igensattes. Framför denna uppsattes den gamla altartavlan som härstammar från Evertsbergs kapell. På läktaren installerades en piporgel. Samtidigt infördes ett nytt värmesystem.

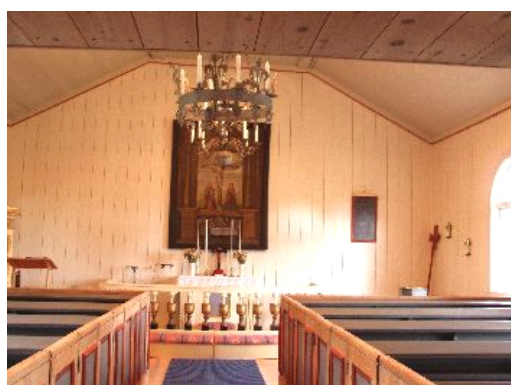

Exteriör

Långhuset har timrad stomme, likaså tornet och sakristian som ombyggdes på detta sätt vid 1950-talets restaurering. Långhuset och sakristian har blottade timmerstockar och spånklädda sadeltak. Tornkroppen - inklusive huv, lanternin och spira - är helt spånklädd. Utvändigt är väggar, tak och dörrar tjärade. Fönsterkarmar och -ramar samt sakristians vindskivor är vitmålade.

Vapenhuset hade vid flera tidigare tillfällen, 1833 och 1896, genomgått förändringar och omvandlats stegvis till en tornliknande kropp. 1953-års ombyggnad kom att medföra en radikal omgestaltning av tornet och för ändamålet ombyggdes stommen nästan helt. Den gamla konstruktionen av resvirke ersattes med liggande knuttimmer, vidgades och påbyggdes. Tornet kröntes med den gamla takryttaren som omvandlades till lanternin med fyra ljudöppningar för kyrkklockan. Lanterninens spira kröns av ett kors. Stentrappan i röd sandsten, i anslutning till tornets portal, tillkom samtidigt. Den gamla sakristian revs och ersattes med nuvarande, en större tillbyggnad utförd i knuttimmer med synliga stockar.

Långhuset fick sina nuvarande rundbågiga tvåluftsfönster med tvärpost och blyinfattningar vid senaste ombyggnaden, 1953. I kyrkans östra gavel syns spåret efter det forna korfönstret som borttogs 1953 och ersattes utvändigt med träluckor. Tornet har större och mindre fönster med rak avslutning. Sakristian har ett rektangulärt fönster i gaveln.

Interiörer

Interiören är enkel, med innerväggar av stående vitmålad panel som uppsattes i samband med ombyggnaden på 1950-talet, som ersättning för en äldre omålad och liggande panel. Kyrkorummet har läktare i väster och brutet tak med rak avslutning i höjd med åsryggarna. Kapellets två bänkkvarter med slutna bänkar är kopplade till långsidornas väggar och delas av en mittgång.

I samband med 1953-års restaurering förnyades kyrkans interiör och till viss mån inredningen. Kyrkorummet och bänkinredningen fick ny färgsättning. Korets karaktär ändrades genom igensättning av korfönstret. Invändigt i långhuset ersattes den liggande brädfodringen med stående panel. Tak, väggar och bänkar ommålades med ljusa kulörer.

Tornets nedre våning utgör vapenhuset som har innerdörrar, pardörrar, mot kyrkans port i väster samt pardörrar mot kyrkorummet. Vapenhusets väggar och tak är vitmålade och dörrarna gråmålade. Golvet utgörs, som i långhuset, av ett furugolv. Från vapenhuset leder en trappa till övervåningarna.

Inredning och inventarier

Kyrkans nuvarande altarbord tillkom 1896 som ersättning för ett äldre och större. Även en tillhörande altarring medföljde. Denna ersattes dock 1905 av nuvarande som övertogs från Älvdalens kyrka. Altarringen är med stor sannolikhet, liksom predikstolen, tillverkad 1829. Det vitmålade altarbordet har kannelerade pilastrar i hörnen samt speglar med blåa fält omringade av förgyllda lister. Altarringen har raka fristående sidostycken och halvrund framsida, stoppat knäfall, profilerat räcke och balusterdockor. Den är, som altarbordet, vitmålad med förgyllda detaljer. I samband med åtgärder 1999 delades ringens framstycke i två delar.

Altartavlan härstammar från Evertsbergs kapell och övertogs därifrån år 1762. Den fick sin nuvarande placering i samband med 1953-års restaurering. Tavlan skildrar bibliska scener med som huvudmotiv Kristus på korset. Tavlan dateras till 1683 och är sannolikt ett provinsiellt arbete från Siljansbygden.

Nuvarande predikstol är utförd 1829 och stod fram till 1905 i Älvdalens kyrka. Den utgör den tredje i ordningen. Predikstolen med sitt påkostade utförande, bakstycke med snidad drapering, snidade liturgiska symboler i speglarna och förgyllningar kontrasterar starkt mot kapellets enkla karaktär.

Nuvarande bänkinredning med fasta bänkar i två kvarter tillkom 1943. Den kom då att ersätta bänkinredningen från 1896. Bänkarna ommålades vid 1953-års upprustning, de är tillverkade av furu och har en enkel utformning med rak avslutning i överdel, speglar i dörrar och gavlar. Bänkar och speglar är målade gråblå och speglarna inramas av röda lister, övriga delar är omålade.

Kapellet fick sin första läktare 1760, denna ombyggdes dock 1896 till nuvarande utformning. Den har rak läktarbarriär med profilering i nedre och övre del. Läktaren bärs av två svarvade kolonner i framben, vilka ovanför har en förlängning med motsvarande kolonner fram till takåsen. Läktarbarriärens panel bär årtalet 1760, nuvarande färgsättning är en följd av 1953-års renovering. Läktarens nås genom tornrummet över vapenhuset.

Över mittgången, mellan bänkkvarteren, hänger två ljuskronor med medeltids ursprung men av olika karaktär och utförda av myrjärn. Dessa som andra inventarier övertogs från Älvdalens kyrka i samband med dess förnyelse 1905.

Kapellets piporgel tillkom först i samband med restaureringen 1953 och installerades på läktaren. Orgeln som byggdes av Werner Bosch i Kassel har en manual, pedal och fyra stämmor.

Kapellets första klocka inköptes 1757 från Älvdalens kyrka, där den brukades som valvklocka sedan 1586. Denna klocka ersattes 1903 av en 1600-talsklocka som inlånats från Evertbergs kapell, men återlämnades dit 1955. Den ersattes då av nuvarande klocka gjuten i Sigtuna.

Övriga upplysningar

Det i samband med 1953-års ombyggnad borttagna korffönstret, från 1800-talet, är numera uppsatt mot läktarväggen i tornet.

Vid kyrkotomtens infart i söder står en fattigstock som bedöms vara utförd 1639. Den lär ha övertagits från moderkyrkan i Älvdalen, i samband med kapellets tillkomst på 1700-talet.

KULTURHISTORISK KARAKTERISERING OCH BEDÖMNING

Åsens anspråkslösa träkapell uppfördes 1729, som ett enkelt bönhus bestående av en timrad byggnad med någon form av takryttare. Kapellbyggnaden genomgick därefter ett flertal mindre förändringar och förbättringar, bl.a. under 1700-talet och 1800-talets första hälft. Byggnaden utnyttjades också som skola, med avsevärt slitage som följd. Efter att skolverksamheten upphörts på 1870-talet förlorade byggnaden i betydelse, med underhållsbrist som följd. På 1880-talet var kapellet så förfallet att det övergavs och från 1886 och tio år framöver. Under slutet av 1890-talet inleddes dock en omfattande upprustning såväl utvändigt som invändigt.

Vid flera tillfällen och särskilt i början på 1900-talet övertogs inredningar och inventarier från kyrkobyggnader inom församlingen; dels från Älvdalens kyrka och dels från Evertsbergs kapell. Bland dessa återfinns kapellets altartavla, predikstol, altarring och de medeltida ljuskronorna. På 1950-talet genomgick kapellet en omfattande ombyggnad och restaurering. För restaureringen svarade arkitekt B. Schill och konservator Jerk Werkmäster. Det är dessa åtgärder som än i dag till större del präglar byggnadens karaktär såväl ut- som invändigt. Kapellets interiör har skapats med element från skilda epoker, stilar och ursprung. Inventarier och inredningar kontrasterar därför, i vissa fall, starkt med kapellets ursprungliga enkelhet.

Kapellet speglar, trots restaureringar och förbättringar på senare tid, en anspråkslöshet som vittnar om de hårda villkor och knappa resurser som förr präglade levnadsförhållandena i bygden. Olika ombyggnationer, restaureringar och inredningar har lämnat berättande årsringar.

Åsens kapell utgör en av de minsta kyrkobyggnaderna inom stiftet. Det representerar den enkla typen av kapell som kom att uppföras i skogsbygderna och andra glesbefolkade områden.

Att särskilt beaktas i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Kapellets enkelhet och äkthet beträffande byggnadsteknik, material och utformning. Ursprunglig träkonstruktion vittnar om sin tids byggnadsskick samt om kapellets byggnadshistoria**
- **Inredningar (altarskåp, altarring, predikstol) som övertagits från Älvdalens kyrka och Evertsbergs kapell**
- **1950-talets restaurering och ombyggnad (Schill, Werkmäster), vilka starkt präglar kapellets nuvarande karaktär såväl ut- som invändigt**
- **Kyrkotomtens ängskaraktär som ger en uppfattning om ursprungliga förhållandena**

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Emnéus, N.O. 1956. *Evertsbergs kapell*. Julbok för Västerås stift, Nr. 51

Jerk Werkmäster. Dalarnas museums småskrifter. Nr 14, 1977

Kyrkoberskrivning. *Åsens kapell*. 1997

RAÄ. *Bebyggelseregistret*

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2004-06-18

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Färdigställd: 2005-02-17

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1729	Nybyggnad	Långhusets uppförs	RAÄ-Bebygg.reg
1758-60	Underhåll- Ombyggnad	Byggnadens stomme av liggtimmer täcks med stående panel. Läktaren uppförs	Ahlberg, 1996 Kyrkoberskrivning, 1997
1700-talets slut eller 1800-tals början	Tillbyggnad	Ett vapenhus uppförs mot långhusets västra gavel	RAÄ-Bebygg.reg
1833-35	Påbyggnad vapenhus, torn. Ändring fast- inredning	Vapenhuset påbyggs med takryttare Förnyelse av inredning av kyrkorummet, nytt altare och ny predikstol	RAÄ-Bebygg.reg. Ahlberg, 1996
1886		Det förfallna kapellet överges	Ahlberg, 1996
1896	Underhåll- Upprustning	Inleds en upprustning av byggnaden. Stommen riktas, omfod- ring av långhusets fasader samt nytt tak, ny sakristia i resvirke, ombyggn av tornet, ljudluckor tillförs, spiran förminskas,. Läk- tare ändras, 22 st nya kyrkobänkar, ny predikstol	Ahlberg, 1996 Kyrkoberskrivning, 1997
1905	Fast inredning	Delvis ny inredning; övertas fr. Älvdalens kyrka, bl.a. predik- stol, altarskrank, medeltida ljuskronor av smide	Ahlberg, 1996
1915	Tillbyggnad	Den mindre sakristian fr. 1890-talet, mot långhusets norra sida, tillbyggs	RAÄ-Bebygg.reg
1932	Ändringar Interiör?	Ark. M. Dahlander. Åtgärder okända	RAÄ-Bebygg.reg
1943	Fast inredning	Bänkinredningen förnyas, nuvarande bänkar (gåva) tillkommer	Kyrkoberskrivning, 1997
1953	Ändringar- Ombyggnad Interiör- exteriör Återinvigning	Ark. B Schill, konserv. J. Werkmäster. Betongplint, ny stentrap- pa, tornet vidgas, fjällspån, ytterpanel avlägsnas på långhuset, nytt tak, nya fönster. Ny sakristia. Ny stående panel invändigt. Ommålning av tak, väggar och bänkar. Korfönster borttages. Ny piporgel, tillv. Werner Bosch. Nytt värmesystem.	RAÄ-Bebygg.reg Ahlberg, 1996 Emnéus, 1956
1955	Kyrklocka	Ny klocka i tornet, föregångaren återlämnas till Evertsberg	Ahlberg, 1996
1999	Underhåll	Ommålning av kyrkorummet och vissa inventarier, omläggning av furugolvet, omläggning av spåntaket. Altarringen delas	Muntliga uppgif- ter, 2004

Situationsplan

